

Losse gedachten van een heeren- en desa-dienstplichtige

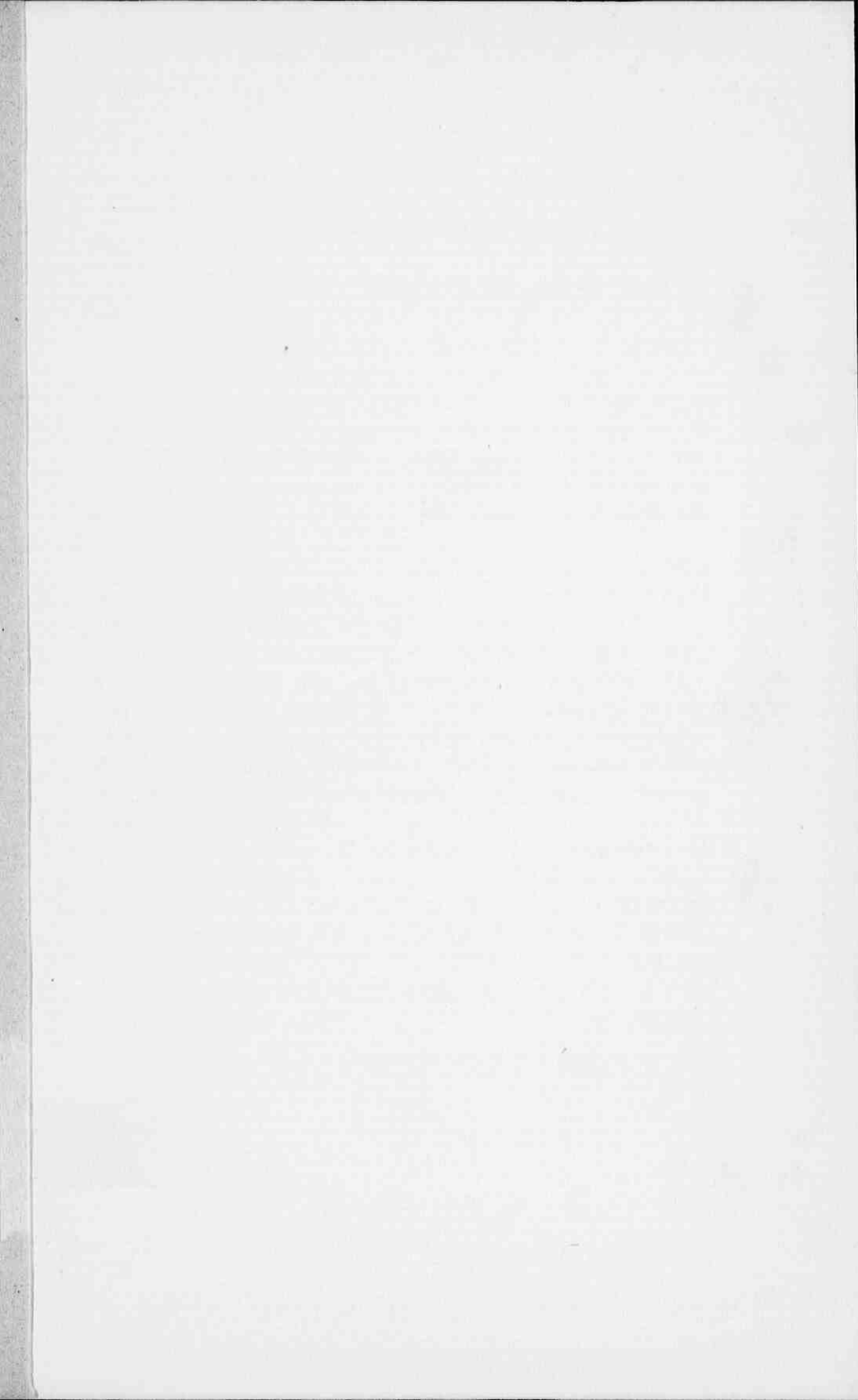
<https://hdl.handle.net/1874/294346>

2:100 y 9 1/2

LOSSE GEDACHTEN VAN EEN HEEREN-
EN DESA-DIENSTPLICHTIGE.

IV.

„Zoo zijn er”.

Verbeeldt je waarde lezer, daar was ik laatst weer op wacht in de pasanggrahan, waar behalve onze regent, assistent-resident en controleur, nog een regent en controleur uit de aangrenzende afdeeling te gast waren.

Ze zaten gezellig in de voorgalerij, waar wij in een hoekje de wacht hielden, en waren bezig een boom optezetten over heerendiensten. En wat denkt u wel, dat de regent en controleur tetamoe, bij kris en kras volhielden?

U raadt 't nooit!

Ziehier hun averechtsche, antediluviaansche stelling: „*Heeren en desa-diensten zijn onmisbaar voor den kleinen man. Laat men hem niet flink uitkomen, dan luiert hij en verveelt zich in de desa, en vervalt hij tot misdaad.*” „*Intrekking of vermindering dier diensten zijn voor den Javanen fataal en brengen hem van kwaad tot erger.*”

Ik geef u de plechtige verzekering, dat ik 't niet uit mijn duim zuig. „Doemeh-doemehan ânâ kândâ mengkâââ,” fluisterde mij de kamitoewa in 't oor en een pijnlijke glimlach kwam op zijn gezicht;” de regent en controleur moesten het zelf maar eens ondervinden, vervolgde hij om zonder loon en dikwerf geheel nutteloos te moeten gaan werken en zoo van eigen veldwerk te worden afgehouden, of te worden belet, naar de passer een zaakje te gaan doen, dan wel de gelegenheid mis te loopen bij een ondernemer wat te gaan verdienen; een en ander om aan te vullen, 't geen wij te kort komen voor 't hoognoodige!”

Doemeh-doemehan!

„Ja,” antwoordde ik, en daarom moet men in de aangrenzende afdeeling nog allerlei monnikenwerk doen, zooals b. v. *het vegen telkens van de wegen, het boenen van de bruggen zelfs* en wat niet al! Men zorgt daar dus dat de lui niet ledig zitten.

Jammer, dat voor de heerediensten niet betaald wordt; doch dan zouden die regent en controleur heel spoedig leelijk op hun neus kijken, als, (en dat zou zeker gebeuren), er aanmerking kwam over de groote sommen, die het onderhoud der wegen verslindt. Zei ik niet vroeger: „van anderma's leer is 't goed riemen snijden” en „zij denken, wat men niet ziet deert niet?” Had ik geen gelijk, door te beweren, dat vele hoofden den kleinen man niet kennen? Doemeh-doemehan! En wat zeggen de lui van hiernaast wel, over die zondvloedse begrippen van hun Regent? Onlangs was nog Djājā Sēntikā uit de desa H. bij mij, om over verkoop van tabak te spreken; en wat zei hij? Jullie hebben het heel wat makkelijker dan bij ons. Men is daar bijna geen oogenblik van zijn tijd zeker. Zelfs de loerahs en de wedana pruttelen, maar durven niets te zeggen. — „Ze kauwen vogellijm” (mamah poeloet). Er zijn al verscheidene lui naar dezen kant verhuisd en ik denk er ook hard over; te meer daar we ook leelijk moeten werken in weinig belovende koffietuinen en dit den druk van heeren- en desadienst nog ondragelijker maakt.”

„Accoord” antwoordde ik, ik kan verscheidene personen noemen, die overkwamen. Eerst nemen ze poolshoogte; wel een bewijs, dat de desaman er niet zoo geheel onverschillig onder is of hij dikwerf of niet moet uitkomen, al is dit dan om hem van kwaad af te houden.”

Ik met mijn bekrompen desaverstand denk er evenwel anders over en ten rechte repliceerden onze regent en assistent-resident, dat juist dat vorderen van zooveel onbeloonde en slecht betaalde diensten (met de laatste bedoelden zij zeker

't werk in niet renderende koffietuinen) den kleinen man demoraliseerde. In de eerste plaats maakt 't hem lui, want wie werkt op den duur gaarne gedwongen voor niets? 't Zou nog wat anders zijn als 't noodig en nuttig werk ware, dat zou een groot deel der desalui er mée verzoenen; maar als ze merken, en dat doen ze duivels gauw, dat er om een haverklap allerlei bespottelijk werk van hen wordt geeischt, verwekt dit wrevel, vooral als men er van zijn eigen werk, dat soms perloe is, voor wordt afgehaald.

Het dient er ook niet toe, om de liefde voor, en 't vertrouwen in de hoofden en de ambtenaren bij den kleinen man te versterken, als hij meest aan hun bestaan wordt herinnerd, alleen door jast en lasten, die hem worden opgelegd.

't Doet me denken aan 't geval met Pa Abdas en zijn nieuwgekochten hond.

Dat dier wilde niet veel van hem weten, en gaf hij 't daarom elken dag een goed pak slaag en was ijselijk verbaasd, dat 't stomme dier hem niet begreep en wegliep naar een rustiger oord.

Niet zelden moet dan ook de wensch bij den desaman opkomen om alle rame-rame, en je weet hoe de Inlander daar op gesteld is, vaarwel te zeggen en vergeten in de wildernis een eentonig bestaan te gaan voeren. En als de roofbouw nog gepermitteerd ware, menig plekje zou midden in 't bosch ontgonnen worden."

De kamitoewa en ik keken elkaar aan en knikten elkaar toe, toen we dat hoorden zeggen en als we maar gedurfd hadden, zouden we met een hartgrondig noen ingeh! die woorden bevestigd hebben. Waren maar allen zoo, we zouden met welgevallen aan hen denken, en niet met een soortschrik bevangen worden als we hooren, dat er weer een tournée in aantocht is. „Nu moet 't er weer op los" is het dan. De wedana zou vermeenen in ijver te kort te schieten, als hij zijn mennekes niet op de proppen bracht, of door de sporen van nieuw vericht werk daarvan niet blijk gaf, ook in de koffietuinen.

Wat een zenuwachtigheid in de desa, wat een bevelen, gescheld, geloop! Om er om te lachen, als er maar niet zoo'n soesah 't gevolg van ware. Zoo moet er immers alle lust tot initiatief bij ons uit! En dan noemt men ons lui, en wil dan nog meer heerendienst als geneesmiddel toepassen. Koddig!

En zijn onze wegen hier zonder al dat geknutsel niet even bruikbaar als die van onze bureu, die er 2, 3, 4 maal meer voor uitkomen? Die manieren willen wat, en om te voldoen aan mijn vroeger gedane belofte, wil ik er hieronder eenige opnoemen:

1° *de grintmanie* of wederkeerende grintkoorts, een chronische ziekte. Men is niet lekker als er geen grint op den weg ligt tot groot verdriet van rij- en trekpaarden of treksapis en buffels. In sommige gewesten zijn de wegen om zoo te zeggen eeuwigdurend in reparatie. Nauwelijks is de weg ten koste der hoeven van paarden en trekvee wat glad gereden, of wêer moet er een nieuwe grintlaag op, liefst veel te dik. Eens in 't jaar minstens, dat is nu eenmaal de oude adat of sleur. En als men nu maar alleen de wegen met heel druk verkeer nam, maar neen, ter wille der uniformiteit, moeten alle wegen er aan.

En nu bij ons? In drie jaar hebben we ééns begrint en niet eens heel dik; eerst grover grint en daarover fijner, zoodat alles goed pakte, en in een wip was de weg vast — en glad gereden; verder telkens waar een gat of geul kwam, dadelijk op dezelfde wijze bijgewerkt. En houden ze zich niet kranig? Hoe er vroeger op losgegrint is, bleek nu nog onlangs, toen er een duiker voor sawah-water door den weg moest gelegd worden. Bij 't graven bleek, dat de grintlaag ruim 2 voet dik was. Hoe vele onnoodige zweetdruppels heeft dat niet gekost? Daarom niet te dikwerf begrinten en niet te dik, verder doelmatig en niet over den geheelen weg ineens (*diblang-blang*) En wijders onderscheid gemaakt met de wegen: *a.* wegen met druk vervoer *b.* wegen met minder druk vervoer *c.* wegen met bijna geen vervoer.

Neemt men daarvoor verschillende wijzen van behandeling

aan, dan kunnen er reeds heel wat heerediensten worden uitgespaard. Die bedoeld bij *c.* hebben òf geen grint òf slechts weinig noodig, en kan men er gras-wegen van maken. Is er veel geloop van vee met gespleten hoeven, dan eens om de drie, vier jaar nog eens een beetje grint, desnoods alleen daar, waar modderpoelen ontstaan, en verder 't gras kort gehouden. Men neme ook de deugdelijkheid van 't verhardingsmateriaal in aanmerking; hier is dit hard ~~en~~ houdt 't lang uit, daar minder. Dit doet men nu lang niet overal, en in vele streken is 't regel dat er even als een regen, — een grintmoeson is. Het hoofdbut zij, dat de weg goed en bruikbaar is; niet dat er eeuwig aan gepeuterd wordt.

't Is te hopen, dat hiervoor eens een practische handleiding komt, die ook in onze taal wordt vertaald voor de hoofden. Dat zal zeker de zaak bevorderen. In die hoop zal ik over dit onderwerp er het bij laten.

2°. *De wijze van verzameling van 't grint.* In vele streken moet dit maanden te voren, noodig of niet, worden bijeengebracht en in vrij duur bamboezen mandwerk worden opgeborgen of opzij van den weg worden opgehoopt, waar 't wegregent en in de goten geraakt of 't vervoer belemmert, en wel eens oorzaak wordt dat de baan lager is dan de kanten, waar 't grint tusschen 't gras in den grond zakte. Waar 't grint veraf is, heeft dit bij voorbaat verzamelen zijn *raison d'être*, maar waar wij het vlak bij den weg kunnen krijgen, telkens als we 't noodig hebben, is 't voor ons veel gemakkelijker, dat de zorg voor 't grint maar aan ons wordt overgelaten.

Men zij tevreden als 't grint er maar is, als 't noodig is. Ook hier schere men niet alles over één kam. Verder daar, waar grint bij voorbaat moet worden klaargezet, doch ook alleen daar, een akal om dit op de minst kostbare wijze te doen. B. v. een inkapping in den dijk. Verder niet te vroeg, als dit tenminste in verband met den veldarbeid is te schicken.

3°. *De dijkjesmanie.* Te hoog, te fraai of dijkjes waar ze niet noodig zijn. Ik heb dijkjes zien aanleggen langs *alle* wegen; groote-, binnen- en zelfs langs rondawegen naar een koffietuin, die maagdelijk bleven en eeuwig zullen blijven van voertuigen. De een wil hooge, de ander weer lage dijkjes en omgekeerd; en wij moeten dan aan al die grillen uitvoering geven en duizenden dagdiensten worden noodeloos in 't water gegooid.

Hoe hooger die dijkjes verder zijn, hoe meer onderhoud zij vorderen.

4°. *De sapoe- en prikmanie.* Op vaste tijden vegen van den grooten weg, of met een puntigen stok de bladeren, *blad voor blad*, opprikken, een soort patientie-spel. Honderduizenden dagdiensten zijn met die aardigheid vermorst en in enkele streken gebeurt dit nog; terwijl elders de ondervinding voldoende heeft geleerd, dat zulk monnikkenwerk onnoodig is. — Pure tijd en geldverspilling ten koste van den inlander. Als men 't zelf moest betalen, zou men er direct mée uitscheiden. Het is iets anders op de hoofdplaatsen, ook die van de districten; daar woont men vlak aan den weg en heeft elk dienstplichtige slechts een klein aandeel.

Daar kan 't er door, ook omdat er volk te over is. Maar bij de groote wegen, onnoodig! Bij 't gewoon onderhoud kan men nu en dan de bladeren, als er te veel zijn, en de goten of uitwateringen gevaar loopen verstoep te raken, opruimen; maar men make er geen spelletje van, zooals nu nog wel eens gebeurt.

Niet altijd gebeurt dit op last der Eur. ambtenaren; maar ook omdat een Regent of andere hoofden er nu eenmaal aan gewend zijn, 't sleur geworden is en de eur. ambtenaren de zaak niet opmerkten, en zij de sleur zijn gang lieten gaan.

5°. *De boomen- en hun omheining manie.* Ondoelmatig plauten; slechte soorten; slechte bibit; te gauw alles beplant willen hebben; te fraaie omheiningen, die duizenden bamboezen van de bevolking verslinden; 't begieten in de drogen moesson en wat niet al.

Zeker is 't goed als er geboomte langs den weg staat; de koelie met een zwaren last, de wandelaar, de reiziger, 't vee zal van de schaduw profiteeren en velen zullen door de hitte geen ziekten oploopen. Te beter, als er goed, nuttig hout geplant is, dat goed duurzaam timmerhout oplevert, hetwelk bij aanleg of reparatie van bruggen, of voor de oprichting en reparatie van wachthuizen dienst kan doen en daardoor niet hout heel ver uit 't gebergte moet worden gehaald, hetzij in heeren dienst, hetzij tegen betaling uit de hoofdgeld-fondsen. Hoe ook, goed volwassen timmerhout langs de wegen en oordeelkundig gekapt (om en om met tijdige bijplanting) is èn voor ons èn voor de Regeering voordeelig; voordeelig vooral daar, waar 't houtbosch ver weg is, of geheel is weggeroofbouwd; ook door een onsystematische koffiekultuur, (een kultuurplan dat niet in de toekomst ziet met slechte kultuur).

Hier, d. w. z. bij den aanplant van boomen, valt heel wat te verbeteren en verspilling van arbeid uit te sparen. Gelukkig zal thans de aanplant van boomen langs de groote wegen door 't boschwezen in vrijen arbeid worden uitgevoerd (Circul. Dir. B. B. 25 Sept. 1889 No. 5240) en daarmee is al weer een groote dienst aan de bevolking gedaan, te meer als de ambtenaren van 't boschwezen de zaak practisch inpikken, zoodat 't ten eerste niet veel geld kost en tweedens niet tot onaangenaamheden aanleiding geeft. Wellicht zijn er wel met de desalui overeenkomsten te treffen, om 't goed, goedkoop en duurzaam gedaan te krijgen. Als de contracterende Inlanders gedurende zekeren tijd de aansprakelijkheid voor beschadiging op zich nemen, zullen zij wel zorgen, dat loslopend vee de boel niet vernielt, o. a. ook door op de houders van vee, die er niet genoegzaam voor waken, een heilzamen invloed uitte oefenen. Er komt door deze regeling meteen weer een beetje geld in de desa.

6°. *De pagger- en poortenmanie.* Pagers, waar ze niet noo-

dig zijn, van bamboe met fraai vlechtwerk van indjoektouw, poorten idem. Wat de paggers aangaat, bevordere men 't aanleggen van levende paggers. Kiest men daartoe goede planten of heesters, die dicht in elkaar groeien en volwassen stevig zijn, die goed worden gesnoeid, dan zal 't onderhoud heel wat minder zijn; slechts eens is dan een bamboezen pagger noodig, zoolang de groene heg niet volgroeid is. Kembang sepatoe, chineesche bamboe, lantana, (ketoel), landep, singkil, ziedaar eenige gewassen, die geschikt zijn en nog verscheidene andere zijn er, die voor stevige heggen kunnen worden gebruikt en tevens eenig voordeel afwerpen, zooals djarak (kosta), setjang (soort verfhout) en galoega (ook een verfstof). In die heggen bouwen vogels hun nesten en daar die veel schadelijke insecten verslinden, komt dit den landbouw te stade. Als men die levende heggen maar goed onderhoudt, zal men er heel wat minder last van hebben dan met bamboezen paggers, die telkens en telkens moeten worden vernieuwd, ook al omdat in streken, waar weinig brandhout is, velen er een handje van hebben de bamboe te stelen, zoodra de pagger maar eenigszins wrak begint te worden.

Ik weet verder gevallen te noemen, dat men, als er een eenigszins hooge gast werd verwacht, ja soms voor een gewone tournee, die in de lucht hing, de paggers liet vernieuwen, ook daar, waar reeds een goede groene heg aanwezig was. Dat stond fraai en gaf een blijk van ijver, doch hoeveel bamboe en arbeid die aardigheid verslond, dat liet men liefst ononderzocht.

7°. *De gardoeh-manie*. Veel en dikwerf noodeloos verfraaid, daarbij soms zóó slecht gebouwd, dat ze in een wip door de witte mieren werden opgevreten en vernieuwing noodig was, die men door een doelmatiger inrichting (het plaatsen op riviersteen) had kunnen en moeten voorkomen. Er behoefde soms maar eens te worden gestolen, of fluks werd er een gardoeh opgericht, die niet alleen voor oprichting en onderhoud arbeid en materiaal vorderde, maar ons nog heel wat wachtdiensten op den hals haal-

de wat nog oneindig erger was. Dikwerf is 't goedkoop, de wachthuizen van duurzaam materiaal samentestellen b. v. van bekapte tjadas of riviersteen, waar baksteen duur is, en als metselspecie klei met wat zand, waar kalk niet goedkoop is. In Kedoe, (te Parakan b. v.) kan men goede staaltjes zien van bouwen met bekapte tjadas en klei als metselspecie, en in 't Cheribonsche baksteen met idem. Daar zijn zulke muren, die meer dan 100 jaar oud zijn. Desnoods metsele men alleen 't onderstel op ter hoogte van 3,4,5, voet. Dat zal ook heel wat bamboezen wand besparen.

Zoo vindt men soms op de grenzen van districten, afdeelingen of residentien, twee wachthuizen, rug tegen rug; tweelingen als ik ze zoo eens noemen mag en vlak er bij nog een wachthuis, zoodat men ook van drie- en vierlingwachthuizen zou kunnen spreken. Gebrek aan onderling overleg is daar de oorzaak van; een ieder gardoecht er maar op zijn eigen hotje op los, in stede van zoowel 't gebouwtje als 't wachtvolk voor gezamenlijke rekening te nemen, dat alweer duizende dag- en wachtdiensten zou uitwinnen. Ik zeg *duizende* en dan overdrijf ik zeker niet, want stel maar eens, dat er maar 2 man overdag en 's nachts moeten waken, dat maakt in 't jaar 1460 diensten en daar de helft van bespaard voor één wachthuis 700 diensten. Maar vele wachthuizen hebben soms meer wachtvolk dan noodig is, of zijn die zonder noodzaak overdag bezet; en dan nog 't problematische nut van velen. Daar heb je b. v. 't wachthuis, waarbij mijn desa is ingedeeld; 2 man over dag en 4 's nachts, maakt 6 diensten, maal 360 = 2190 diensten 's jaars en nu is daar in de laatste 5 jaren slechts *één vent* opgepakt en nog wel een, die een kleine perkara had; dus kostte die opvatting $5 \times 2190 = 10950 \times 10$ cents (ik reken de waarde van een dienst zoo laag mogelijk) of f 1100! Bij andere, zwaarder bezette wachthuizen, bedroeg en bedraagt dit dikwerf 't 2, 3, 4 dubbele. Maar dat wachthuis werkt preventief, zult

gij wellicht zeggen, doch dat betwijfel ik, want er zijn sluipwegen in casu te over, voor de lui die een slecht geweten hebben, om 't wachthuis ongemerkt voorbij te sluipen; dat ze dan ook wel heel netjes zullen doen. Veel beter is 't, als de desahoofden een register aanhouden van de lui, waar een luchtje aan is en de gangen van die lui in 't oog houden. Weten deze, dat zij in den kijker loopen, dan passen ze wel op, althans niet in de buurt te stelen en heel dikwerf verhuizen ze, omdat te minder bétah zijn. Dat werkt preventief, te meer als er wat beter voor de inkomsten der desapolitie wordt gezorgd, welk chapitre ik hier nu maar onaangeroerd zal laten, ofschoon 't alleszins de aandacht waardig is, te meer als men in aanmerking neemt welke soesah en *kosten* 't ontdekken van een misdaad na zich sleept, ook voor 't wachtvolk, als 't zijn plicht doet. Ik herhaal wat ik vroeger schreef, kon men maar alles goed onder cijfers brengen, dat zou eenige millioenen guldens bedragen, ook voor de overbodig of nutteloos gevorderde diensten! Mijn innige overtuiging is: veel wachthuizen kunnen worden afgeschaft, bij andere kan 't wachtvolk verminderd worden of de dagdienst worden afgeschaft, alles zonder gevaar voor de veiligheid. Maar overtuig daarvan eens een ambtenaar of hoofd, met de gardoeh-manie behebt!

8°. *De plaveimanie*. Ik spreek hier niet van de goten, waar dat zijn nut heeft en op den duur werk uitspaart en ook niet te zwaar is, waar men riviersteen in de buurt heeft en 't geleidelijk laat doen, maar wel van 't plaveien van een gedeelte van den weg aan beide kanten, in stede van daar een rand gazon te hebben, waar men nu en dan (ook al weer niet te dikwerf) 't gras laat kort houden.

9°. *De graszodenmanie*, waarmede ik bedoel, dat als een weg b. v. aan de beide kanten is bijgewerkt, men die dan met graszoden laat beleggen, in stede van dit stilletjes aan moeder natuur overtelaten, die hier in de tropen er spoedig genoeg

gras op laat groeien, dat kort gehouden, nu en dan, heel goed gazon geeft. En 't geldt hier niet alleen 't halen van die graszoden, maar heel dikwerf neemt men die van eens andermans tuinen of sawahs en roomt zoodoende den goeden bouwgrond weg. Dat moest men eens bij een europeeschen boer probeeren! Ook die dijkjes verslinden soms onnoodig, heel wat graszoden.

10°. *De klep- of titirmanie.* Een ieder moet een hollen bamboe of een blik hebben met een trommelstok, en zoodra het donker is, begint 't lieve leven. Trok, trok, trok-trok, trok, trok-trok; voor iemand die zenuwachtig is om er halfgek van te worden. Bijna, $\frac{1}{4}$ vande bevolking is op been; ik heb zelfs wel eens vrouwen als klepperman zien rondloopen. Van tijdtottijd komt dan nog een troepje hoofden en hun volgelingen voorbij vliegen en maakt leven als niet flink getrok-trokd wordt. Eigenlijk een bespottelijke vertooning, want de dieven raken, evenals de kalongs, er aan gewoon: ja, 't gebeurt wel eens, dat de dieven er al kleppende op uitgingen en een van de bende er flink op lossloeg, terwijl de andere vlak bij hun slag sloegen en de bestolene van wege 't leven niet merkte, dat men bezig was de wand van zijn huis open te snijden. En hoe moet men te kennen geven, dat er brand of onraad is, wanneer men als er niets hoegenaamd aan de hand is, zoo'n helsch leven laat maken? Hoe men op zulke onpractische gedachten kon komen is werkelijk een raadsel.

11°. Daar sluit zich aan *de ronde-manie.* Te veel soorten en te veel volk bij elk ronde. Een veel te groot deel der bevolking moet op de been en een (de ronde melek) moet zorgen, dat niemand in stad of dorp een oog dicht doet. Zoo is 't bevel ten minste, maar gelukkig storen de meesten er zich niet te veel aan en laten de lui maar roepen: mēlek, mēlek! of tangi, tangi! en geven een geeuwerig antwoord als er op de deur gebonst wordt, om uit kracht van gewoonte dadelijk weer in te slapen: en blijkt ook hier, dat de natuur sterker is dan de leer.

Als wij, javaantjes, een van Alphen hadden, zou hij dichten: „mijn slapen is waken, mijn waken is slapen”.

Ook bij de wachtdiensten heeft men soms nog andere, vrij averechtsche inpikkerijen, b. v. dat een desa niet haar eigen gebied, maar dat van een andere desa moet bewaken (*vica versa*), hetgeen heel wat onnoodig geloop geeft en sommige desas noopte om er nog een kleine onderhandsche ronde bij te fabricceeren.

12°. *De vastedagen-manie*. Een dag van de week naar den weg, ook wel eens tweemaal in de week. Goed voor de wegen met heel druk verkeer, waar men om zoo te zeggen zeker is, dat minstens om de zooveel dagen zooveel man voor gewoon onderhoud noodig zijn; doch past men dit toe op *alle* wegen, dan volgt er uit een schromelijke verspilling van des Inlanders tijd. Al komen de heerendienstplichtigen maar even kijken, toch is 't voor hen verlies, want voor de meesten is dan *de dag gebroken* en zijn ze een werkdag kwijt. De bedoeling was goed, doch daar noch de hoofden, noch de ambtenaren na kunnen gaan aan welken weg en op welke plekken van elken weg al dan niet gewerkt moet worden, en wat, wordt het al heel spoedig een *sleur* en noodeloos wordt de kleine man van zijn werk afgehouden, zonder dat iemand er eenige baat bij heeft. In theorie was dat uitkomen op vaste dagen heel mooi, maar men rekende niet genoeg af met de werkelijkheid. De massa wegen, 't feit dat de beschadiging of slijtage niet vooruit te bepalen is, dat soms slechts heel enkele plekken reparatie noodig hebben en 't zoowel voor de hoogere als mindere ambtenaren en hoofden, — aangenomen eens dat ze allen den noodigen ijver hebben, wat lang niet 't geval is, — onmogelijk is na te gaan en te bepalen waar gewerkt moet worden en waar niet; dat in den eenen tijd meer beschadiging plaats heeft dan in een andere enz. En wat is 't gevolg van een en ander? Dat er soms vrij wel in 't wilde wordt vastgesteld, dat wij om de zooveel

dagen naar den weg moeten, hetzij allen, het zij een gedeelte van ons om beurten. En dan ziet men dikwerf over 10, 20, ja 100 palen den weg bezaaid met volk, dat of niets, of nutteloos werk uitvoert. Ik hoorde eens een controleur, voortstander van die regeling, zeggen „als ik op tournée zie, dat 't volk niets te doen heeft, zend ik het naar huis,” maar wat geeft dit, als wij om 10, 11 uur te huis komen? Wij hebben alvast een gebroken dag en hoeveel honderdduizende malen merkt men niet, dat 't volk onnoodig is uitgekomen en hoe dikwerf wordt ten gevolge van dat eens in de welk uitkomen niet om geen mal figuur te maken, door de hoofden werk *uitgedacht*? Dat noodeloos vegen was daarvan in meer dan een streek er 't nadeelig gevolg van. Insteede van *vaste dagen* geve men veel liever, waar 't kan, en de bevolking 't nut er van is duidelijk gemaakt en zij dit heeft leeren inzien, *vaste aandeele*n, naar gelang van ieders kakoewatan; echter onder één mits en die is, *dat men de lui niet plaagt met uitkomen als 't aandeel in orde is*. Ik ken een afdeling, waar dit systeem reeds sedert een vijftal jaren perfect werkt en de heerendienst zonder dat de wegen er onder leden, integendeel, tot $\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{4}$ werd ingekrompen. Ook elders nam men er proeven mee, die echter mislukten, omdat ze meestal verkeerd werden ingepikt. In een streek gaf men de lui vaste aandeelen, maar met de verplichting, dat ieder aandeelhebber eens in de week naar zijn aandeel moest gaan. Dat een enorme vermeerdering van dagdiensten daarvan 't gevolg *moest* zijn, al was 't maar door de kuier heen en weer naar en van de bagian, kan en kon men op zijn vingers narekenen. Men was te onpractisch om onderscheid te maken tusschen *gewoon* en *buitengewoon* onderhoud en vooral vatte men niet, dat tegenover de meerdere verantwoordelijkheid van elk individu ook een voordeel moest staan, namelijk *dat hij die goed werkte en op den dag van uitkomst flink door en zooveel langer, van uitkomen moest verschoond*

blijven. Juist een stimulans om flink te werken, zelfs voor een lui sujet en die liet men geheel buiten rekening.

Hoe degelijker ik werk en hoe flinker ik doorwerk, hoe eerder er af en zooveel te meer kans niet zoo spoedig weer te moeten uitkomen. Zoo moest en zal de redeneering zijn, als men in stede van *dagen*, goed gepresteerd *werk* vraagt. De sleurgeest van hoofden, doordrongen van 't bewustzijn, dat niets gaat boven prentah, dat ze aan hun waardigheid te kort doen, door aan ons eenig initiatief te laten of te leeren, hoofden die ons niet kennen en daarom miskennen en last not least dat wij door dat eeuwigdurende geprentah bijna geheel tot ledopoppen zijn gemaakt, ziedaar de hoofdredenen, waarom werkelijk practische zaken soms zoo deerlijk schipbreuk lijden. Ook dat men zich niet de moeite gaf om ons de zaak behoorlijk duidelijk te maken, ons de voordeelen goed voor oogen te stellen en verder ons weinige vertrouwen in de goede bedoeling der ambtenaren en hoofden, geboren uit langdurige ondervinding, dat de ons drukkende lasten eer zwaarder dan lichter werden, ook dat zijn nog een paar redenen, waarom de zaak mislukte. Wij werkten niet *mêe et pour cause*; er was geen samenwerking. Men schoor verder alle wegen over één kam en lette er niet op, dat van 't njambat-sinambat- of giliranstelsel met vrucht voor 't gewoon onderhoud kon worden gebruik gemaakt. Van andere averechtsheden, die 't gelukken der proeven in den weg stonden, wil ik hier niet spreken en behoud ik mij voor, als ik van een betere regeling van 't werk of 't uitkomen der heerdienstplichtigen spreek, op deze zaak terug te komen.

13°. De *brihormatmanie*. Bij vele hoofden schijnt 't een behoefte te zijn volk op te roepen al is 't niet met 't philanthropisch doel, de lui van luieren en kwaad doen af te houden.

Er komt een iber, dat de controleur een tournee zal maken.

Dadelijk vertrekken er ibers naar de desahoofden, om toch te zorgen, dat wegen en koffietuinen in orde zijn. Alles is in

rep en roer in de desa. Waar is Troenâ? Werkt op de koffieonderneming A. Laat hem halen! en fluks gaan er een of meer personen op uit, om hem en anderen midden uit hun aangenomen taak te halen, en de betaling daarvoor te doen missen. Anderen zijn in sawah of tegalan aan 't werk, soms met werk, dat geen uitstel lijdt. Dat doet er niets toe, en kort daarna toogt 't volk naar weg en koffietuin met patjoel, kapmes en bezem; soms krabt men hier en daar in den grond, slaat hier en daar een grashalm af en honderden dagdiensten zijn weer in 't water gesmeten. De meeste ambtenaren zien en voelen dit niet, als ze voorbij komen; enkele voelen hun ijdelheid gestreeld als er zooveel gedoe voor hen wordt gemaakt, en toch is 't meer dan tijd, dat er aan die *hormatmanie* een einde worde gemaakt, want ze verslinden noodeloos duizende, honderdduizende dagdiensten en doet ons met schrik aan een tournee denken, in stede dat ze ons welkom is, dat 't geval zou wezen als daarvan verlichting van lasten of verbetering van onzen landbouw en toeneming van welvaart en tevredenheid in den regel er 't gevolg van waren. Deze manie zal evenwel niet gemakkelijk uit te roeien zijn want in veel hoofden zit ze leelijk vastgeroest. Zit evenwel bij de ambtenaren en hooge inl. hoofden de vaste wil voor, om dit euvel, laat ik liever zeggen dit misbruik, den kop in te drukken en des noodig de mindere hoofden flink te straffen als zij die manie of sleur niet willen laten varen, dan kan 't niet missen of die zenuwachtigheid bij of tengevolge van tournee's, wijkt voor een rustiger, bedaarder toestand en alles wordt niet telkens uit zijn voegen gehaald of aan 't werk gesteld voor den schijn, want werkelijke verstandige ijver zal toch niemand zulk nutteloos krabbelwerk noemen, dat op den koop toe soms aan de wegen eer kwaad dan goed doet, en evenzoo aan de koffietuinen, die ik hier te pas breng, omdat de heerediensten des te zwaarder gevoeld worden, als noodelooze kulturdiensten bovendien nog zooveel van onzen tijd op-

slokken; dikwerf juist op tijdstippen, dat we met eigen werk veel om handen hebben, waardoor de last nog te zwaarder gevoeld wordt en te meer in onze vrijheid van beweging wordt ingegrepen. Ik zei 't reeds vroeger. „'t Is gemakkelijk van andermans leer riemen snijden, doch dat dit een slechte gewoonte is, zal zeker niemand mij tegenspreken. „*Het volk is redelijk van aart en handelbaar*”, schreef de G. G. Mossel in 1752, „als onze bediendens 't maar zelf zijn.”

Juist dat is het!

Nu nog een manie tot besluit.

14°. De *nieuwe bezem- of verandermanie*. Er komt een nieuw hoofd of ambtenaar, en dikwerf loopt die wat hard van stal. Zijn voorganger weet er niets van; waar de vervanger vandaan kwam was 't beter (dat dikwerf nog te bezien staat), hij zal eens toonen, dat hij 't beter weet, dat hij radjin of këntjeng is, en heel wat beroering en akeligheid komt over ons, desalui. En bleef 't daar nu maar bij, maar er komt weer een ander, of een hooger ambtenaar ziet die nieuwigheden, en alles moet weer in den vroegeren staat gebracht worden of weer een andere atoeran wordt ingevoerd. En die *verandermanie* behoeft niet eens 't gevolg te zijn van de verplaatsing van een hoofd of ambtenaar, ook zonder dat wordt er soms heel dikwerf veranderd en volgen tegenstrijdige bevelen elkander op, al naar de nukken die deze klakkeloos ingeven. Soms wil de ass. res. zoo, de regent zus, en wij arme heerendienstplichtigen zijn de wrijfpalen van dat verschil van inzichten. Ik zou van een en ander heel wat staaltjes kunnen opnoemen en aantoonen, dat zoo soms tienduizende dagdiensten werden en worden in 't water gesmeten.

*
*

En is nu, als het vorenstaande waarheid bevat en dat doet het, zooals ook uit de lijdens geschiedenis van Tjawikrama blijkt (zie Ind. Gids afl. Oct. 1889), de vraag niet alleszins gewettigd, of 't niet meer dan tijd is, dat, nu de Regeering ernstig er naar

streeft om de diensten te verminderen, zelfs over geldelijke offers wordt gedacht, om daartoe te geraken, — in de allereerste plaats een einde kome aan die onzen tijd verslindende maniën, 't zij door het behoorlijk vaststellen van 't geen er gedaan moet en mag worden en wat niet, (bij een instructie of handleiding, die ook in de inlandsche talen moet worden vertaald), 't zij door de onverbeterlijke lijders aan maniën te straffen, tot afschrikkend voorbeeld van allen, wier sleurgeest telkens de overhand schijnt te krijgen boven de gehoorzaamheid, welke zij verschuldigd zijn aan de bevelen, door de Regeering tot bevordering van 't welzijn en de tevredenheid van land en volk uitgevaardigd? Die weinige discipline, dat Oost-Indisch doofzijn wil wat! 't Is een even groote *amā* als de weinige waarheidsliefde, om niet een harder woord te gebruiken. Vroeger moge men zich met den schijn vergenoegd hebben, zich verantwoord hebben gerekend door 't uitvaardigen van een Staatsblad of Circulaire, onverschillig of die een doode letter bleef of niet; soms niet meer dan zand, dat de volksvertegenwoordiging werd in de oogen gestrooid; thans zijn gelukkig de tijden veranderd, en alles toont aan, dat 't der Regeering ernst met de zaak is, en 't haar niet alleen om den schijn maar ook om de daad te doen is.

Moge dit voor de lieden met sleurmaniën een vingerwijzing zijn!

Ik herhaal wat 130 jaar geleden de Gouverneur-Generaal Mossel zei: wij zijn redelijk van aart, waren het maar ook alle ambtenaren en hoofden, de boel zou heel wat beter marcheren.

GOGOL.

و ۱۰۰ و ۱۰۰

